IVAN SIVEC

SLOVENEC SEM!

Vesele, zaljubljene in žalostne
o Ípavcih – odličnih zdravnikih
in skladateljih

SLOVENSKI NARODNI BUDITELJI 4

Ivan Sivec

SLOVENEC SEM!

Vesele, zaljubljene in žalostne o Ípavcih –
odličnih zdravnikih in skladateljih

Zbirka: Slovenski narodni buditelji 4
Spremna beseda: ddr. Igor Grdina
Lektorica: Vida Frelih
Urednica: Lara Vurnik
Fotografije: Ivan Sivec, Zgodovinski arhiv Celje, pisateljev arhiv in svetovni splet
Oblikovanje naslovnice: Benjamin Štefe, Družina d. o. o.
Oblikovanje fotografij: Metka Komatar
Grafična obdelava: Stanislav Oražem
Lektoriranje: Vida Frelih
Založila: Družina d. o. o.
Za založbo: Tone Rode
Tiskano v Sloveniji
Naklada: Tiskano po naročilu
Ljubljana 2024

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-312.6

SIVEC, Ivan, pisatelj
Slovenec sem! : vesele, zaljubljene in žalostne o Ípavcih - odličnih zdravnikih in skladateljih / Ivan Sivec ; [spremna beseda Igor Grdina ; fotografije Ivan Sivec, Zgodovinski arhiv Celje, pisateljev arhiv in svetovni splet]. - Ljubljana : Družina, 2024. - (Zbirka Slovenski narodni buditelji ; 4)

ISBN 978-961-04-1132-1
COBISS.SI-ID 208626179

Brez pisnega dovoljenja založbe Družina, Krekov trg 1, Ljubljana v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna objava, predelava in kakršna koli druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih odlomkov, hkrati s fotokopiranjem, tiskanjem in shranitvijo v elektronski obliki.

Slovenec sem, Slovenec sem!
Tako je mati d'jala,
ko me je dete pestovala,
ko me je dete pestovala.

Besedilo: Jakob Gomilšak
Glasba: Gustav Ípavec

KAZALO

KORENINE ÍPAVCEV 7
FRANČEK SIROMAČEK 14
VITEZ JANEZ 20
ČUDEŽNA DEKLICA 27
SLEPI BERAČ 34
ZLATI SALON 41
CESAR V ŠENTJURJU 48
ALOJZOVI ZVONČKI 55
SMRT NA TUJIH TLEH 62
BENJAMINOVI ZAČETKI 69
ŠTUDENTSKO ŽIVLJENJE 76
SPOMINI UMIRAJOČEGA 83
PESMARICA ZA KRATEK ČAS 90
SLOVENSKE PESMI 96
NA PREŠERNOVEM DOMU 103
VODNIKOV SPOMENIK 110
TEHARSKI PLEMIČI 117
NAJMLAJŠI BRAT GUSTAV 124
MORNARČEK BENJAMINČEK 131
SLOVENEC SEM! 138
GUSTAV KOT ŽUPAN 145
NADARJENI JOSIP 152
BALETNI MOŽIČEK 159
ŽALOSTNI KONEC 166

Nekaj glasbenih izrazov 173
Zgodovinska dejstva 174
Uporabljena literatura 177
O nastanku knjige in zahvala 179
Ivan Sivec in njegova pripoved o Ipavcih 182
O avtorju knjige 186
Sivčeva bibliografija 188
Fotografsko gradivo 193

KORENINE ÍPAVCEV

Začetek. Vsak človek, vsaka stvar ima svoj začetek. Svoje rojstvo in smrt. Svojo zamisel in zlorabo. Vmes pa je veliko želja po trdnem zdravju, po vsakdanjih užitkih. Pri zdravju se nasploh radi ustavljamo. In tudi pri tistih užitkih, ki nam jih daje pesem, glasba, notranji občutki. Pri dveh, na videz nezdružljivih stvareh. A mnoga dejstva govorijo nasprotno. Brez glasbe se ne dà zdravo živeti. Vse v življenju je v bistvu glasba. Rodimo se ob materinem kriku, umremo ob joku svojcev. Vmes pa je neskončno odtenkov glasbe, ki nam življenje bogatijo in nam ga osmišljajo. Glasba je v bistvu zlata nit življenja. Kot nevidna nit se prepleta skozi našo pot od rojstva do smrti, nas dviguje do neba in nam pomaga ob padcih. Bog nam je podaril glasbo zato, da na zemlji ob zdravem načinu življenja lažje živimo.

Na tisoče slovenskih rodov ima korenine v Karantaniji, naši pradomovini. Do današnjih dni nismo preživeli samo zato, ker smo bili sila prizadevni pri delu, ker smo znali prisluhniti vrednotam pradavnih dedov, ker smo v sebi čutili slovensko bit. Preživeli smo tudi zato, ker nas je iz roda v rod vodila pesem, ker smo uživali v zvokih narave, ker nam je Bog v krščanske korenine vpletel tudi spev večnosti.

Eden takih rodov je bil tudi Ípavčev. Rod poštenih in srčnih ljudi, rod glasbenikov in zdravnikov, rod ponosnih Slovencev. Po naši ljubi zemljici slovenski biva veliko podobnih rodov, a Ípavčev se od mnogih razlikuje. Razlikuje pa se po tem, kar so dali drugim ljudem, kako velika je njihova zapuščina, kako nas čudovito oplaja tudi v današnjih dneh. Čeprav je Ípavčeva rodovina omejena z letnicami, je njihov prispevek brezčasen, zaradi svoje veličine in globine tako rekoč večen.

Korenine Ípavcev lahko začnemo natančneje spremljati v Beli krajini. Bržčas so v deželo belih brez, obsežnih steljnikov, skrivnostnih kraških vrtač prišli z Vipavskega. Zato so bili na začetku zagotovo še Vipavci. Zaradi vpliva uskoških priseljencev v Belo krajino so prejkone postali iz običajnih Vipavcev preprosto Vípavci. S poudarkom na prvem zlogu priimka. Seveda je tujec, ki je zapisoval njihov priimek, to zapisal s svojo pisavo in na svoj način izgovorjave. Zato so bili Vipavci oziroma Ípavci tudi Ipawtzi in podobno. A v bistvu jih je zaznamovala Vipavska dolina, vipavska živahna natura, vipavska trta. Kdo ve, če niso s priimkom vred prinesli v Belo krajino tudi svoje trte.

Trta pa ima korenine, ki nikoli ne pozebejo. Trta se razteza na vse strani neba močneje in hitreje kot katera koli druga rastlina. Trta je v bistvu zelo podobna – glasbi. Zato je povsem razumljivo, da se je vipavski belokranjski rod poleg dobrohotne pomoči sočloveku posvečal predvsem tistim koreninam v sebi, ki so ga dvigovale do neba.

Prvi natančneje zabeležen belokranjski Vípavec oziroma z izgubljeno prvo črko in s poudarkom na začetku besede – Ípavec – je bil Jurij. Živel je v kraju Gradac, v župniji Podzemelj. Jurijevo ime da slutiti, da je bil njegovima očetu in materi blizu belokranjski Zeleni Jurij. Zato ni nenavadno, da sta dala táko ime enemu od svojih sinov. Rodil se je na začetku osemnajstega stoletja, bil je dvakrat poročen. Tedaj je imela tako ponosna rodovina, kot je bila Ípavčeva, še veliko otrok. Toliko, kot jih je dal Bog. Juriju in njegovi prvi življenjski izbranki Gertrudi oziroma Jeri jih je dal šest. Zadnjemu od šestih otrok sta dala ime po očetu, se pravi, da je bil tudi on Jurij. Rodil se je 11. marca leta 1754.

Verjetno je bil to tudi materin smrtni datum. Tedaj je na porodih umiralo veliko žensk. Celo toliko, da marsikateri župnik ob smrti ni zabeležil niti vzroka odhoda v večnost. In tako je po letu 1754 oče Jurij ostal sam s šestimi otroki.

O NASTANKU KNJIGE IN ZAHVALA

Doslej so v zbirki *Slovenski narodni buditelji* izšle tri knjige: o Virgilu Ščeku (*Ljubil sem slovenski narod*), o Valentinu Staniču (*Blagoslov gora*) in Valentinu Vodniku (*Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava*). Nasploh skupaj z uredništvom tednika *Družina* oziroma z direktorjem Tonetom Rodetom skrbno izbiramo pomembne osebnosti, ki bi jih bilo treba v današnjem času na novo predstaviti bralnemu občinstvu. Ko sem se pred časom pogovarjal z ddr. Igorjem Grdino, mi je predlagal, da bi se enkrat v prihodnosti lotil tudi Ípavcev, zdravniško-glasbene rodbine, ki je veliko prispevala k dvigu narodne zavesti. S to izbiro se je strinjalo tudi uredništvo, sam pa sem tako in tako ves čas sopotnik glasbe. Med drugim sem napisal trideset knjig o različnih slovenskih glasbenikih in glasbi nasploh. Na žalost sem o Ípavcih pred pisanjem te knjige vedel sorazmerno malo oziroma približno toliko kot večina Slovencev. To pa je bilo, da sem bil seznanjen s tem, da so ustvarili mnogo skladb in da je bila večina njihove glasbene literature narodno prebudna. Ves čas pa mi je bila pred očmi predvsem skladba *Slovenec sem!,* ki je še posebej aktualna v današnjem času tudi zato, ker naša narodna zavest močno popušča in ker kot Slovenci vedno bolj izgubljamo tla pod nogami.

Seveda sem se po dokončni odločitvi, da se bom spoprijel z mogočno in vsestransko vzorno rodbino Ípavcev, najprej zatekel znova k prijaznemu dvojnemu doktorju Grdini, ki mi je dal nekaj napotkov, mi svetoval glede literature, ki jo moram preštudirati in me nasploh usmeril na pravo pot. Ob tem sem življenja in delo prizadevnih Ípavcev raziskoval tudi sam, tako z dodatno literaturo, s podatki na svetovnem spletu kot tudi na terenu. Nabiral pa nisem samo pisnega gradiva, ki sem ga seveda prebral in skušal zaobjeti v vsej širini in globini – pri tem spet prednjači življenjsko delo gospoda Grdine –, temveč sem se nekajkrat podal tudi v Šentjur s fotoaparatom in se

sprehodil tudi po dveh pomembnih točkah v zvezi z dogajanjem v njem, to pa sta nekdanja graščina oziroma grad Blagovna in hrib nad Šentjurjem – Rifnik, od koder se nudi prekrasen pogled tako na Šentjur kot vso bližnjo okolico. Tako so nastali mnogi posnetki, ki so tudi objavljeni v knjigi.

Med enim od obiskov sem se seveda podal v Ípavčevo hišo na Zgornjem trgu, kjer imajo vzorno urejen muzej. Po njem me je vodila gospa Barbi Ravnak, ki je hkrati vodja Turističnega informativnega centra Šentjur. Vsakemu, ki se skuša na hitro seznaniti z življenjem in delom Ípavcev, vsekakor priporočam, da si to hišo z lepo urejeno okolico ogleda oziroma se na hitro potopi v njihov svet, prav tako pa je zanimiv ogled pokopališča z veliko Ípavčevo grobnico vred.

Pri dopolnitvi slikovnega gradiva, objavljenega v tej knjigi, so mi šli zelo na roke v *Zgodovinskem arhivu Celje* z direktorjem Borutom Batageljem na čelu. Zaželeno gradivo mi je že po nekaj dnevih poslal arhivski svetnik dr. Bojan Himmelreich, tako da mi je sodelovanje z *Arhivom* ostalo v najlepšem spominu.

Ko sem že zbral celotno gradivo – pisno in slikovno – sem se znova zatekel po nasvete in pomoč in k ddr. Igorju Grdini, s katerim sem znova prebil več ur. Ker gre za največjega poznavalca Ípavcev, hkrati pa tudi za izjemno odprtega in prijaznega znanstvenika, je bilo vsakokratno srečanje z njim seveda izjemno koristno in tudi mnogo povedno.

Potem je, kot običajno, sledila razdelitev celotnega gradiva na 24 daljših črtic, v katerih sem skušal delo Ípavčeve zdravniške in glasbene rodbine predstaviti vsaj toliko poglobljeno, da lahko vsak bralec vstopi v njihov svet in se seznani z osnovami njihovega delovanja, podrobnosti pa lahko tako in tako prebere v vseh Grdinovih delih. Pri pisanju me je najbolj presenetilo, da večino Ípavčevih glasbenih uspešnic sicer poznam, doslej pa niti nisem vedel, kdo je njihov avtor. To pa hkrati pomeni, da je veliko teh skladb že ponarodelih oziroma so postale del slovenske narodne zakladnice.

Pri črticah sem si prizadeval, da bi z vsako povedal nekaj več, kot da bi samo podal bolj ali manj znana faktografska dejstva. To sem skušal še posebej nakazati v uvodih v črtice in v poantah na koncu vsake pripovedi. Zgodovinski okvir tega časa mi je bolj ali manj znan že iz prejšnjih podobnih biografskih in zgodovinskih romanov, še posebej pa *pomlad narodov*, ki sem jo podrobneje opisal v svojem zadnjem najbolj branem romanu *Sonce v megli*. Celjski grofje in knezi pa so mi blizu iz časov, ko sem napisal peteroknjižje o njih. Vsekakor se glede zgodovinskih okvirov nisem podal na neznano področje, glede Ípavcev pa me je marsikaj močno presenetilo in navdalo z zadovoljstvom, da sem se nasploh lotil njihovega delovanja. Življenje in delo rodbine Ípavcev nam je lahko v današnjem mlačnem času velik navdih tako po osebni kot še posebej glasbeni strani. Josipova pot v pogubo pa v velik poduk.

Besedilo te knjige je natanko prebral in popravil nekaj nedoslednosti ddr. Igor Grdina, hkrati pa napisal tudi spremno besedo, tako da je celotnemu delu pristavil tudi dokončno piko na i. Iz srca se mu zahvaljujem za nesebično pomoč, oporo pri dobrohotnem vodenju pri ustvarjanju teh sorazmerno skromnih črtic. Svet Ípavcev je namreč tako širok, bogat in nabit s ponosnimi slovenskimi čustvi, da kar kliče k prebiranju Grdinovih knjig, k obisku Ípavčeve hiše v Šentjurju, predvsem pa k čim večkratnemu izvajanju njihovih neminljivih del. Pravzaprav nas Slovence čaka še ogromno dela, če želimo, da bi Ípavce odkrili v vsej njihovi veličini in zgodovinski pomembnosti. Hkrati pa nas njihovo delovanje in delo nagovarja k temu, da bi vrednost njihovega dela opredelili tudi k rasti slovenske samozavesti v današnjem času. Ob tem pa še posebej vsem pevcem, pevskim zborom in instrumentalistom želim, da bi se še naprej z veseljem poglabljali v Ípavčevo veličastno glasbeno literaturo.

avtor

IVAN SIVEC IN NJEGOVA PRIPOVED O IPAVCIH

ddr. Igor Grdina,
znanstveno-raziskovalni center
Foto: Marko Lipuš

Površnim piscem o literarnih rečeh se zdi opus Ivana Sivca že kar nekaj let v bistvenem smislu sklenjen: kar so rekli o njegovih delih nekoč – saj kaj veliko besed niti ni bilo, če izvzamemo nekaj slovenističnih diplomskih nalog –, naj bi veljalo od sedaj na vekomaj. Pa ne samo za stvaritve, ki so bile pretresane, temveč tudi za one, ki so nastale v poznejšem času.

V takšnem – lahko bi rekli: demonstrativnem – (ne)odnosu do Sivčevega dela je zakoreninjeno podcenjevanje. Seveda gre tudi za poskus njegovega razvrednotenja. To je namreč pr(a)vo ime za tlačenje iz leta v leto rastočega pisateljevega opusa, ki tako z nenehnim tematskim »zavzemanjem prostora« kot z recepcijskim uspehom izpričuje zimzeleno vitalnost, v že davno izdelane kalupe, kakršni so značilni za trivial(izira)no literaturo. Vse naj bi bilo znano vnaprej: ustvarjalec naj bi le zapolnjeval določena pripovednofunkcijska mesta, ki jih terja ta ali ona žanrska struktura.

A Sivec ni ustvarjalec takšne (pod)vrste. Njegovo vztrajno poudarjanje pomembnosti priprav na pisanje konkretnega dela – posebno skrb namenja zbiranju gradiva in načrtu –, opozarja na zavračanje

togih šablon. Ustvarjalec se trudi dokopati do kompozicije in izrazne podobe, ki se kar najbolj prilegata edinstven(o uzrt)i snovi. Prvotna zamisel celote in njenih medsebojno korespondirajočih elementov ni Prokrustova postelja, saj doživlja različne spremembe, ki so nasledek logike nastajajočega dela. Avtor izhaja iz dinamike neponovljivega ustvarjalnega procesa: izkušnje in gradivo, na podlagi katerih izoblikuje posamezne dele nove pripovedi, so mu v pomoč, vendar pa ničesar ne determinirajo. V ustvarjalnem arzenalu Ivana Sivca, ki samega sebe šteje za tradicionalnega pisatelja, zato naletimo na pesniške oziroma literarne svoboščine ter na druga sredstva klasične poetike in na prijeme sodobne stilistike. Za pisatelja umetnost preteklosti ni zaman. In ni breme. Prav nasprotno: je zakladnica, ki toliko in toliko let pozneje snujočemu avtorju nudi obilo ekspresivistično intenzivnih in komunikacijsko polnih zgledov, ne da bi kar koli narekovala.

Tradicionalni pisatelj mora biti enako dobro kot njegov kombinatoriki postmoderne dobe zavezani kolega seznanjen z dosežki nekdanjosti, saj so mu ti zanesljiva mera vrednosti. Če ne najde strukturno prepričljivejših rešitev od že znanih, ne bo vztrajal pri samosvojosti, temveč se bo oprl na spoznanja davnih dedov. Inovacija je stvar osebnosti in snovi, ne čistega hotenja. V literaturi – in nasploh v umetnosti – niso pomembni samo začetniki, temveč tudi nadaljevalci. Nekateri od njih dosežke inovatorjev klasicizirajo, kar pomeni, da jih preobrazijo v del zlatega standarda, drugi jih poprepostijo in stereotipizirajo, tretji pa jih polagoma razvijajo naprej – v skladu z izraznimi potrebami svojih del. Ivan Sivec sodi med slednje.

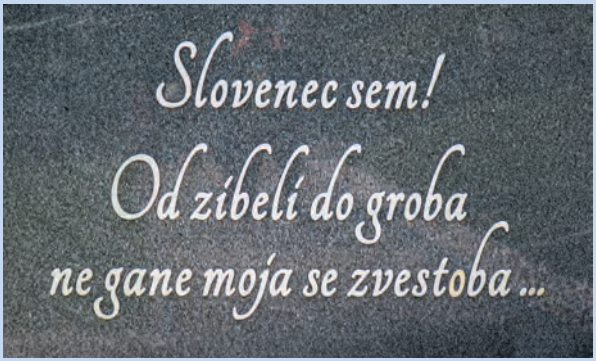
Pripoved o Ipavcih je tudi s tega stališča reprezentativna stvaritev svojega avtorja. Pisatelj pri njej ni iskal že uhojenih poti in svojega teksta ni utemeljil na kontinuirano razvijajoči se narativni strukturi, ki bi ga vodila v razsežno, skozi več generacij in družinskih debel razvijajočo se sago. Raje se je osredotočil na trenutke odločilnih zasukov v življenju in ustvarjalnosti posameznih pripadnikov znamenite glasbeniško-zdravniške dinastije, vnemar pa je pustil prehodna

oziroma povezovalna mesta, katerih funkcija je privesti pripoved od enega vrhunca do drugega. Takšni deli romanov in epskih pesnitev (pa tudi dram) so lahko pomembni predvsem za tekstno celoto, medtem ko so na ravni epizod hitro spregledljivi … Kajpak: če so dobro izpeljani. V nasprotnem primeru pa vsakdo zazna njihovo ponesrečenost – bodisi zaradi razvlečenosti bodisi zaradi oslabitve osrednjega toka pripovedi. Zgodbe namreč prehodna mesta ne poganjajo dalje, temveč samo pripravljajo konstelacijo in situacijo za naslednji odločilni pripovedni (ali prikazovalni) vozel, ki privede do soglasij oziroma razhajanj ter do preobrazb duha in zasukov v intenci ravnanj.

Po drugi strani se v povezovalne dele iztekajo prejšnji vrhunci, ki postajajo ob novih izzivih vse manj pomemben in čedalje bolj oddaljen dogajalni val. Sivec z izpustom prehodnih mest v tekst o Ipavcih vnaša pridih reportaže. Medtem ko so nekateri vplivni ustvarjalci v prvi polovici 20. stoletja romane zgoščali v nekakšne pripovedne filme – tudi pri nas so se brali Klabundovi Borgijci (1934), Pjotr (1938) in Rasputin (1938) –, je v pričujoči knjigi komprimiranje in koncentriranje zgodbe izpeljano s fokusiranjem na informacijsko intenzivne momente. Za reportaže značilni aktualizem pa seveda ni rezultat premislekov o potencialni odmevnosti zaradi tematske živopisnosti ali odkritja ter dokumentiranja pomembnosti prej prezrtih pojavov, ljudi in stvari, temveč je izpeljan iz snovi, torej iz same besedilne ravni.

Potemtakem je mogoče reči, da Sivec v knjigi o Ipavcih druži zelo oddaljena pola: snov, ki bi se prilegala tradicionalni družinski sagi – denimo ciklusu Galswothyjevih kronik o Forsythih ali du Gardovemu romanu-reki o Thibaultovih –, je predstavljena s prijemi, ki so domači današnji medijski sceni. Tako tudi bralcu, ki je vajen oblik sodobne množične kulture, pripoved ne more biti tuja. Preseganje standardiziranih žanrskih meja pa je splošna značilnost Sivčeve ustvarjalnosti. Nekatera njegova dela so jo izkazala zelo nazorno – z uspešno preobrazbo v scenarij in potem v film.

Ivan Sivec ima z legijami svojih bralcev nepreklicno recepcijsko pogodbo; o njej pričujejo razprodane in v bibliotekah nenehno izposojevane knjige, pa tudi petju namenjena besedila, ki se jih poslušalci nikoli ne naveličajo. Kritiki je manj ljub – predvsem zato, ker je ta že pred časom zgrešila svoje poslanstvo: namesto da bi omogočala ali vsaj olajševala orientacijo v razgibanem tekstnem valovanju, se je v pretežni meri zaposlila s kolobarjenjem med plimami reklamerskega ropotanja in osekami eliminacionističnega molka. Tako je hudo opešala v službi literaturi, ki kljub ustvarjanju umetnih rajev ni virtualen fenomen, temveč življenjsko dejstvo, saj ljudem podarja tako močne in zavezujoče emocionalne in cerebralne izkušnje, kot jih vanje vtiskujejo le najosebnejša doživetja in spoznanja. Po labirintih progresivne devalvacije tavajoči kritiki sledi tudi zablodeli del literarne vede, ki je književnost na Slovenskem ponižal v poligon politike, teorije in najrazličnejših preštevanj. A kot kaže življenjska empirija, je prav takšno redčenje stvarnosti marginaliziralo njegove protagoniste. Pisatelj Sivec je slišan, ker ima kaj povedati, tisti, ki ga zamolčujejo, pa so že zdaj pozabljeni. Praznina pač ne odmeva.

Knjiga *Slovenec sem!* je vznemirljivo popotovanje skozi zgodovino znamenite slovenske rodbine Ipavcev, vse od njihovih korenin in prvega vidnejšega predstavnika, vojaškega ranocelnika Jurija Ipavca, do tragične smrti Josipa Ipavca. Pisatelj **Ivan Sivec** v četrti knjigi zbirke *Slovenski narodni buditelji* z bistvenimi utrinki iz njihovega življenja in dela izriše prepričljive, navdihujoče portrete teh izrednih zdravnikov in skladateljev ter seveda zavednih Slovencev.

Spremno besedo je prispeval **ddr. Igor Grdina**, ki avtorjevo delo med drugim ovrednoti z besedami: »Sivec v knjigi o Ipavcih druži zelo oddaljena pola: snov, ki bi se prilegala tradicionalni družinski sagi, je predstavljena s prijemi, ki so domači današnji medijski sceni. Tako tudi bralcu, ki je vajen oblik sodobne množične kulture, pripoved ne more biti tuja. Preseganje standardiziranih žanrskih meja pa je splošna značilnost Sivčeve ustvarjalnosti.«

ZALOŽBA DRUŽINA

9 789610 411321

29,90 EUR